

„JÓREGVEL, HARMATOSAN SZEDJED, NE SZÓLJ SENKINEK...”

A gyógyító növények természetes erejét segítő hiedelmek a moldvai magyaroknál

„A gyógyulásért mindenféle fegyvert bevetnek...”
(Gryaneus Tamás)

A természetben található növények és egyéb javak gyűjtögetése ma is széles körben elterjedt a moldvai magyaroknál. A táplálkozás céljára gyűjtött növények, gyümölcsök és más termékek fontos szerepet játszanak az egykori Etelközi mai magyarságának életében, mint ahogy megvan a jelentőségük az ott élő más népekében is. A többségükben vadontermő növények legáltalánosabb körét jelenti a *gyógynövények* világa, ezek ismerete és használata szinte minden csángó családban általános. Egy-két emberöltővel ezelőtt *burjánokból* készült *feredőben* kúráltak a beteg *bubától* a gyermekágyas asszonyon át a reumás öregekig szinte minden rászorulót; *szentelt dudókkal* való *füstöléssel* vagy azokból főzött teával – *csajjal* – gyógyítottak úgyszólván minden betegséget, de széles körben alkalmazták napjainkban is.

A hagyományos népi gyógynövényismeret és -használat nem olyan, mint a mai társadalom nagyrészéhez tartozó, többnyire városi ember és a patikai gyógyszer kapcsolata, amikor az orvos által felírt tablettákat, reggel vagy este egy korty vízzel bekapjuk, aztán el is felejtjük az egészet. A gyógyító hatású növények hagyományos használata és hatásának mechanizmusa ennél sokrétűbben, árnyaltabban működik, többféle tényező szükséges hozzá. „*Sok pásztilé van benne*” – mondta a magyarfalui Csernik Anna, érzékeltetve, hogy erősen gyógyító hatású valamely növény, több erő van benne, mint egy-egy szem orvosságban.

A gyógyító növények gyakorlati hatásának négy pillérét a következőkben tudom meghatározni, különösebb fontossági sorrend nélkül:

- a növény *természetes gyógyító hatása* és annak ismerete;
- a teához szükséges víz felforralásának *fertőtlenítő szerepe*, vagyis hogy a beteg nem a többé-kevésbé fertőzött kútvizet itta;
- a fürdőknél a *felmelegített vízben* való mosakodás, vagy maga a *fürdés*, a *dörögölés*, *masszírozás*;
- a gyógyító erőbe vetett mitikus *hit*, amit különféle mágikus cselekményekkel erősítettek, mint a *szentelés* és a gyűjtés során alkalmazott eljárások: *szótalanul*, *holdtöltekor*, vagy éppen *holdújságkor* való szedés, *hétféle* vagy *kilencféle* növényből főzött tea és így tovább.

Nehéz volna eldönteni, hogy ezek közül melyik a fontosabb és a kevésbé jelentős, de hogy esetenként legalább három tényező együttesen érvényesül, az biztos. A növényi gyógyító erő felismerésére van néhány – részben tapasztalaton, részben megfontoláson alapuló – módszer. Például Jugánban elmondta nekem egy öreg ember, hogy amelyik *burjánról a méhek gyűjtenek, az orvosságnak is jó*. Ehhez hasonló az a többféle ismeretes vélemény a tövises, tüskés növényekről, miszerint azok *megszúrják* a betegséget. Általában azonban a szájhagyomány útján öröklött népi tudás az, ami megalapozza és fenntartja valamely növény gyógyító erejébe vetett hitet; az „*így kaptuk az öregektől, meg az „édesamyám örökké mondtá”* formula érvényesülése.

Persze ma már Moldvában is lépten-nyomon találkozunk hagyományos gyógynövényismeret megkopásának jelenségével. Amikor kezd feledésbe menni az egy-egy növényre vonatkozó ismeret, akkor következik a „*minden burján jó*”, vagy az „*ez jó mindentől*” szemlélet. Teának talán nem mernek mindent meginni, de feredőnek bármit felhasználnak. A paraszti „specialisták” ritkulásával inkább azok maradnak, akik tétova tudásukkal még használják ugyan a gyógynövényeket, de már csak részlegesen, vagy felületesen ismerik őket. Ebben a fellazult tudásban aztán szerepet kap a másod- és ki tudja hányadlagos olvasmány, rádió- vagy tévé információ, az orvosi elszólásból fakadó félreértés, a papi tudálékosság, az olánék és a cigányasszonyok babonás szemléletén átszűrt híranyag, valamint a profi vagy éppen alkalmi vigécek felelőtlen piacozása.

Ugyancsak a hagyományos tudás eróziójának jele, amikor egy csángó ember 10-15 féle növény főzetét ajánlja teának, vagy fürdőnek, mondván, hogy valamelyik biztosan jó lesz. Ennek szélsőséges esetét hallottam Magyarfaluban: *gyógyítás kilencvenféle burjánnal*. „*Mámám főzte, mikor be volt dugulva az orrom, fáj a fejem, egy gripa¹ leütött vót, kurentet² kapott, nem akart teljen. Abba bele kell tenni kilencvenféle burjánt. Minden burjánból egy kicsit, meddig leszen kilencven. Megittam, s el tudott telni hamar.*” És még egy változat Klézséről, „*úgy volt az emberem, hogy operálják ulcersertól³. Csak főzni fogtam a dudókat, minden módút tettem, minden módút.*” Ezek azonban a hagyományos paraszti tudásnak már inkább csak megkopott forgácsai, mint mikor a lövési tudománnyal hadilábon álló vadász „*vaktában puskáz a sűrűjébe*”, hátha valamelyik sörét talál. Amikor még használják a gyógynövényeket, de már nem tudják biztosan, hogy mire és mit.

A növények gyógyító hatását a hagyományos népi gyakorlat a moldvai csángók körében is leginkább háromféleképpen alkalmazza: *külsőleg* (fürdőként, lemosással), *belsőleg* (teaként), valamint *mágiával* (füstölve).

A fürdőt készítették *gyermekágyas asszonynak, újszülöttnak, vagy kicsi bubának, továbbá reumában, vagy más mozgásszervi betegségben szenvedőnek*. A fürdő mindig többféle – ha nem is éppen kilencvenféle – növényből készült. Főként a *bubák* és az asszonyok fürdőjébe tettek előszeretettel *szénamurhát*, mert abban igen sok növény van együtt. Gorzafalváról tudjuk, hogy „*burjánokat szedtek nyárba, voltak*

---

¹ megfázás, influenza

² huzat (curent, rom.)

³ gyomorfekély

olyan öreg bábák, s ha tél vót, adták oda a bubás asszonyoknak, s mondták: ne, fereszd ebbe s abba. S asztán egyszer s másszor javultak vélle, valamilyen féleképpen eltótt, valamelyik burján használt neki.”⁴ A „feredőbe jó minden burján” – mondják, de talán maga a fűrösztés, a fájó testrészek meleg vízben való áztatása, dörzsölése is sokat használ.

Teaként még gyakoribb a gyógynövény főzetének használata. Sokszor hallani, hogy „minden burján jó valamitől, de nem tudjuk, hogy mitől.” Szinte minden növényre rámondja valaki, hogy csajnak jó. „Nem hal meg senki a burjántól” – vélte a pusztinai Sebestyén Mária. Különben is, csángóknál nem lehet egyértelműen elkülöníteni a gyógyításra használt, és az egyszerűen víz helyett történő teaivás gyakorlatot. Pusztinában hallottam, hogy operációk után előszeretettel isznak mentateát, „hogy ne igyék vizet, főzi csajnak.” A megszentelt burjánnal való füstölés, füstölődés pedig elsősorban a beteg ember belső, lelki energiáit mozgósítja, a gyógyulásba vetett hitét erősíti.

Ám nem csak az emberek, hanem az állatok egészségének megőrzésére, vagy helyreállítására is hasznosítják a különféle növényekre vonatkozó ismereteket. Persze ezekben az esetekben a hiedelmeknek alig van szerepük, hiszen a gyógyítás hatékonyságában úgysem hisz az *animál*,⁵ legföljebb – a gazdája.

A gyógyító erőt fokozó hiedelmek

A gyógynövények hatásmechanizmusának szerves része a mágia, a burjánok gyógyító erejébe vetett hit, vagyis *hiedelem*. Ennek elősegítésére számtalan cselekedetet kell elvégezni, illetve számos tiltást kell betartani. Pusztinában – és bizonyára máshol is – úgy tudják, hogy „esztendeig jó a burján, ha az esztendőn keresztülment, akkor már nem jó, kell más.” Magyarfaluban azt is betartják, hogy a gyógyító tea készítésekor soha ne páros, hanem páratlan legyen a csipetek száma.⁶

A gyógyításra – és részben egyéb célokra – használt növények természetes erejének fokozására a legáltalánosabb mód a növény *megszentelése*. Erre rendszerint Nagyboldogasszonykor, valamint virágvasárnapon, esetleg Szent Antal napján, vagy az adott település templombúcsújakor kerül sor. Rendszerint augusztus 15-e előtt szedik, s aznap viszik a szentelni való burjánokat a templomba, mégpedig meglehetősen válogatás nélkül. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy sem s szépségre, sem a „hasznosságra” nem voltak egyértelműen tekintettel, majd hogy nem viszik, ami a kezük ügyébe kerül. Pusztinában Barta Mihályné László Katalin 1994. augusztusában a következő burjánokat szenteltette: „*biszijok, botas, piros kerekklapi virág, tulipán, lidérclütte burján, kékcsipke, Szent Antal butikó, ulmusor, kender, terebuzavirág, mustárvirág, kicsike napraforduló*”⁷ [bazzalikom, büdöske, muskátli, tulipán, veronika, iringó, szamárlenyer, réti legyezőfű, kender, kuko-

⁴ GAZDA 1980. 228.

⁵ A csángók nem használják a nyelvújítás korában keletkezett *állat* szavunkat, helyette a románból kölcsönzött latin *'animál'*-t alkalmazzák.

⁶ IANCU 2002. 35.

⁷ PÁLFALVI 1997. 143.

rica hímvirága, mustár, napraforgó]. Tehát volt köztük kimondottan a szépségükért tartott és teljesen jellegtelen, haszonnövény virágok. De nem is a szépség a fontos, mert „*akarmilen burján legyen, ha virágszentelő napján szeded, az erőt jó. Azon a napon Szűz Mária minden virágot megszentelt a mezőn akkor es, ha nem ért el a templomba. Szedtük azelőtt való nap, s elvittük a templomba, de ha nem vót üdönk szedni azelőtt való nap, akkor szedtük Nagyboldogasszony napján, s az es olan vót, mint ameliket megszentelték a templomban*” – mondták Klézsén.⁸

Nagyboldogasszonykor sok olyan növényt szentelnek, aminek nincs saját, istenadta ereje, nem is gyógyításra használják, hanem a szenteléstől kapott erejével *füstölnek* rontás ellen, *nagyidő elejibe, nagyijetség ellen*.

A *fa* többféle formában szerepel a különböző betegségek gyógyításában is, de ezek inkább hiedelemcselekményeknek tekinthetők. Az ótvaros gyermeket például faforgács főzetében fürdetik, amikor is valószínűleg maga a *feresztés* a lényeg. Magyarfaluból jegyezték fel, hogy ha a gyermek ótvaros „*Menjen ki a favágóhoz, szedjen fel kilenc forgácsot, s főzzék meg, s feressezék meg abban, s akkor elmúlik a betegség arról a kicsikéről*.”⁹

A fához kapcsolódó hiedelmek elsősorban az analóg cselekedetekkel, az álmokkal, valamint a rontó szándékú műveletekkel és azok elhárításával kapcsolatosak. Egész Moldvában ismert a koporsó készítése során keletkező gyaluforgács fölhasználása annak kibélelésére, ami azonban több, mint célszerű cselekedet, hiszen a halott feje alá kerülő vánkosba is gyakran ebből a forgácsból tesznek. Máskor pedig mezei *burjánokkal* tömik ki a párnát. Pusztinában „*A koporsóba alatta vót az a forgács, amit legyaluttak, aztán arra vásznat terítettek, és arra rakták rá. Kicsi párnát es tettek a feje alá, el vót készítve, abba es forgácsot tettek; azt mondták, abba tollat nem szabad tenni*.”¹⁰ Magyarfaluban fejfájás ellen gyógyító céllal „*Kilenc forgácsot a favágóról, vízbe mártottak és dobta hátra egyenként*.”¹¹

Van aztán a moldvai csángók hagyományos ismeretanyagában néhány olyan gyógyító növény, aminek különleges erőt tulajdonítanak, ezeket titokzatosság veszi körül, s nem a mindennapi gyógyítások során használják. Már gyűjtésekor gondoskodnak a természetfölötti erők jóindulatáról, gyakran antropomorf vonatkozások erősítik a folyamatot. Ezekről a növényekről mindig megkülönböztetett tisztelettel beszélnek. Ezekről mondják kissé elfogódottan, kellő titokzatossággal, hogy az „*nagyerejű burján*.” Ezeknél különösen nagy súlyt fektettek arra, hogy különféle mágikus cselekedetekkel erősítsék a növény természetadta erejét.

Ezekről lesz szó a továbbiakban. Természetesen viszonylagos dolog meghatározni, hogy mit tekinthetünk „*nagyerejű*”, meg „*kevésbé nagyerejű*” burjánnak, de ha az ember hosszú évek során megismeri a csángók kapcsolatát a körülöttük lévő természethez, s rátalál környező világban való tájékozódásuk erővonalaira, maga is ráérez ennek a kapcsolatnak a lényegére.

⁸ NYISZTOR 1992. 14.

⁹ BOSNYÁK 1980. 173.

¹⁰ VIRT 2001. 285.

¹¹ DIÓSZEGI 1950. 44.

Az aszat és a bogáncs (*Cirsium ssp.*, *Carduus ssp.*)

Elsősorban a madéfalvi veszedelmet követően Moldvába került, s hagyományait megőrzött úgynevezett *székelyes csángók* körében használják általánosan az *aszatot*, valamint a *bogáncsot*. Főzetét reuma ellen fürdőnek, valamint csomók lemosására alkalmazzák, továbbá teaként isszák a gyomor, a máj és a vese betegségeire. A románok körében való használatáról a Vrancea megyebeli Nereju-ról van adatunk: főzetével a szifilisz sebeket mosták le, megtört gyökerével pedig a farkas harapását gyógyították.¹²

Két különleges hiedelem is kapcsolódik ehhez a növényhez. Egyik, hogy *nagybeteg gyermek esetében „élő-haló” funkcióban alkalmazták*. Erről két adat ismeretes. Egyiket az 1940-es években Pusztinából a Baranya megyei Szárászra települt székelyes csángók körében gyűjtötték: az *„aszat főzetébe feresztették a gyermeket, ha életrevaló: megél, ha halálra való, meghal”*.¹³ A másikat az 1990-es években jegyezték fel Csíkfaluban: *„hosszantartó beteg állapotának kiderítésére kilenc szál növényből fűrdőt készítenek, s megfürösztik benne a beteget. Ha életre való, akkor három nap alatt megjő,¹⁴ ha pedig nem az, akkor meghal.”*¹⁵ Talán ezzel a nem mindennapi, „választó” szereppel függ össze, hogy az egyébként lebecsült aszat, bogáncs rendszerint benne van az augusztus 15-én, *„Szanta Marija napján”* szenteltetni vitt virágcsokorban.

Odvas keltike (*Corydalis cava*)

A moldvai magyar nyelvterületen – ahol egyáltalában ismerik – egységesen *szűgombának* nevezik ezt az egyébként zárvatermő, kétszikű, a mákfélék családjába, a keltikék nemzetségébe tartozó növényt. Véletlenül se gondoljuk tehát, hogy valódi gombáról van szó. Földalatti gumójáról – ahogy Kicsipatakon mondják *‘pityókecskájáról’* – kapta a ‘gomba’ nevet, s mivel a szív betegségeit gyógyítják vele, így lett *szűgomba*. Lányikban azt mondták azért, mert a pityókája olyan, mint a szű.¹⁶

Csíkfaluban *szűgomba virágnak*,¹⁷ Csügésen pedig *szűfájás-burjának*¹⁸ nevezik. Klézséről való adat szerint *kakastarés virág*,¹⁹ s ez a név Erdély felé mutat, Melius Herbariumában²⁰ is szerepel a *‘kakastaré’*, mint az ujjas keltike tájneve. Erdélyben elsősorban a Székelyföldön elterjedt a használata. A legnyugatibb adat Kalotaszegről való.²¹

¹² ANGHEL 2002. 141.

¹³ DIÓSZEGI 1951. 214.

¹⁴ helyrejön, meggyógyul

¹⁵ BENEDEK H. 1997. 163.

¹⁶ DIÓSZEGI 1963. 109.

¹⁷ BENEDEK H. 1997. 166.

¹⁸ BALOGH 1942.16.

¹⁹ BOSNYÁK 1980. 177.

²⁰ MELIUSZ 1979. 326.

²¹ SIGMOND 2005. 222.

Számos csángó faluban nincsenek olyan nagyobb kiterjedésű, hűvös éghajlatú bükkösök, mint amilyen élőhelyet az odvas keltike igényel, ezért jórészt misztifikálódott a *szűgomba* hozzáférhetősége és használata. „Nagy havasokon termik” – mondják például Lábnyikban, de a Kárpátok keleti lejtőjén fekvő Gorzafalván, különösen annak Zöldlonka nevű falurészében „van, aki a konyhakertbe palántálta, s ott megél.”²²

Klézsén, Csíkban, Pokolpatakon, Rekecsinben „a szűgombát tavasszal, Szent György nap előtt gyűjtik az erdőben. Mikor gyűjtik, teszik külön: ameliknek kék a virágja teszik egyfelé, ameliknek fehér teszik másfelé. A gyükerit kapecskával ássák ki.”²³ Pusztinában, Gorzafalván „szekervel mentek az erdőre Szent György napja táján, vittek ennivalót, 3-4 kila pálinkát, s ameddig tartott, addig gyűjtötték.”²⁴ Külsőrekecsinben úgy tartják: teliholdkor kell gyűjteni a szűgombát, hogy ne romoljon el. „Kék virágocskájú a férfit, az asszonyé fehér. Kiássák a fődbő, kiásnak tizet, megkapnak egyet. Máskor egy nagy kasornyával hoznak.”²⁵

Általában tehát úgy tartják, hogy az odvas keltike piros virágú változata gyógyítja az embereket, s a fehér a fehérmépeket, de ezt napjainkban maguk sem veszik már komolyan, mert a gyűjtött gumókat együtt szárítják. Ez a szárítás úgy történik, hogy a gumócskáknak leszedik a héját, aztán a fűtő tetején, vagy cérnára fűzve, árnyékos helyen szárítják. A Mekényesre került klézsei csángók szerint Szent Antal tűzének nevezett orbáncot füstölik a *kakastarés virággal*.²⁶ Jászvásár környékén – román adat szerint – a teljes növényt megfőzik édestejben, s lemosák vele az ekémás gyermeket, gumójának vizes főzetét pedig szifilisz ellen isszák.²⁷

A *szűgomba* használatáról sokféle a vélemény, ami azzal is összefügg, hogy kevesen használták személyesen, inkább csak hallottak róla. Ezekből a hallomásból általában meglehetősen ködös elképzeléseik vannak a *szűgomba* hatásáról, de éppen emiatt rendszerint fontosnak tartják a használatához kötődő hiedelmeket, s igen nagy gyógyító erőt tulajdonítanak neki. Egy Csíkfalvából való adat szerint a gumócskát kell „bevenni” szívfájáskor, mégpedig kilenc szemet.²⁸ Ezzel szemben Gorzafalván úgy tudják, hogy vízbe teszik, teát főznek belőle s *nádmézzel* isszák. De csak keveset, mert „ha sokat iszol, akkor ront, s ahogy meggyógyítja, úgy meg is állíthatja a szűvedet.”²⁹ A legtöbben azonban alkoholos kivonatot készítenek belőle, magyarán pálinkába áztatják, leginkább kilenc darabot egy üvegbe, meleg helyen tartják, amiből naponta háromszor isznak egy pohárával.³⁰

---

²² KREBSZ 2003. 8. 17.

²³ NYISZTOR 1992. 4.

²⁴ KREBSZ 2003. 8. 17.

²⁵ ZSIGMOND 2005. 221.

²⁶ BOSNYÁK 1980. 177.

²⁷ ANGHEL 2002. 142.

²⁸ BENEDEK H. 1997. 156.

²⁹ ZSIGMOND 2005. 223.

³⁰ DIÓSZEGI 1960. 109.

Mogyorós lednek (*Lathyrus tuberosus*)

Ahhoz képest, hogy érdemben milyen keveset tudnak erről a növényről a csángó parasztemberek, igen sokféle néven nevezik. Talán szépséges virágjára és jó illatára – tehát viszonylagos haszontalanságára – vezethető vissza az iránta megnyilvánuló felületes érdeklődés. *Árva virág* a neve Klézsén, *disznópityóka* Magyarfaluban, *fődimogyoró* Pusztinában, *fődimezerika* Lujzikalagorban, *kukuknyál* Szabófalván, *mazarika* Diószénban, *mezerika* Csíkban, Klézsén, Somoskán, *mezei mezerika* Kicsipatakon, Somoskán, *nyirásza virág* Somoskán, *trifoj szarbatik* Kelgyeszten, *vadbörso* Bogdánfalván. Némely elnevezés tartalma (árva, disznó, földi, mezei, vad) azt is mutatja, hogy a csángóknál nincs nagy becsülete a mogyorós ledneknek. „*Nem jó semmire, csak szép búze van*” – mondták Szabófalván. Pusztinában – s bizonyára máshol is – a gyermekek „*vájták ki a földből*”, Magyarfaluban „*a pityókáját ették, amikor kicsike volt. Gyermekek eszik tavasszal. Mennék az eke után, s mikor az eke kifordítja, felszedik. Ástuk ki a gyökerit s ettük meg, mert édes. De azt mondják, hogy nem éppen jó, mert hitványodol tőle.*” Ha az asszonyoknak „*fájt a hasuk alatt*”, megfürödtek a főzetében.

Magyarfaluban azonban ismert egy különös hiedelem, amivel egyéb csángó településeken nem találkoztam, pedig számos helyen rá is kérdeztem. Ez pedig a szerelmesek megrontásával van összefüggésben. A lényege, hogy „*nem jó, ha egy fiatal lány megfogja a virágot, mer megútálja a szeretője*”, „*a füle mögé sem szabad szúrja a leány, mert úgy megutálják egymást a szeretőjével, hogy nem is szólnak egymáshoz*”, „*ha bévetik két fiatal közé, akik szeretősek, úgy megutálja egyik a mást, hogy soha nem es neződnek.*” Ezzel a hiedelemmel más településen mindeddig nem találkoztam, ami azonban természetesen nem jelenti azt, hogy ez a magyarfalusi adat egyedülálló lenne Moldovában.

Pirosló hunyor (*Helleborus purpureus*)

Moldvában a ‘hunyor’ nevet a keserűfű (*Polygonum*) különböző fajaira használják, a *Helleborust* pedig egész Csángóföldön román kölcsönszóval, a román ‘*spînz*’ szó „magyarított”, szókezdő mássalhangzó-torlódását fölloldó alakjával (*eszponz*), illetve a hangalak változataival nevezik. A különböző *Helleborus* fajokat éppen úgy nem különböztetik meg, mint a Kárpát-medence más vidékének magyarsága sem.³¹ *Eszponc* a neve Jugánban, Lujzikalagorban, Pusztinában, Klézsén, Largucán,³² *eszpunc* Lábnyikban, Pokolpatakon.³³ Továbbá *eszponc* Pusztinában, Klézsén, Diószénban, Lábnyikban, *eszpënc* Csügésen, Lészpeden,

³¹ KÓCZIÁN – SZABÓ – SZABÓ Gy. 1979. 130.

³² HALÁSNÉ 1981. 10. 364.

³³ DIÓSZEGI 1960. 107.

Klézsén, Diószénban, Magyarfaluban,³⁴ *észpëndz* Csügésen,³⁵ *eszpundz*,³⁶ *ponc*³⁷ Bogdánfalván; *reszponz* Csikban,³⁸ *szponz* Diószénban és *vadészponc* Pusztinában.³⁹ Mint látható, egy-egy településen belül többféle néven is említik.

Beteg állatok gyógyítására használatos ez a gennyképző hatása miatt a Kárpát-medencén belül általában tályoggyökérnek nevezett növény. A moldvai gyakorlatban az a különös, hogy a többi, állatok orvoslásához használt növénytől eltérően, ahol a növény gyógyító erejébe vetett hit a gyógyításban – a dolgok természetéből fakadóan – nemigen kap szerepet, az eszponcnak mondott Helleborus esetében ez is fontos tényező.

Általában az erdőben gyűjtik, de mert csak elvétve található, számontartják a lelőhelyeket, sokszor más határból is hoznak, hozatnak, vagy kérnek. Például a Kis-Somlyó hegyén a pünkösdi búcsú alkalmával leggyakrabban gyűjtött növények között szerepel. A nagyobb hatóerőért a növényeket a Mária-szoborhoz is hozzáérintik.⁴⁰ A nyáron gyűjtött növényt megszárasztva tárolják, több helyen azonban tövestől hazahozzák és elültetik a kertekben, hogy szükség esetén kéznél legyen. Erre és a Kárpát-medencén belüli párhuzamaira Gunda Béla⁴¹ is felhívta a figyelmet. Ám a Kárpát-medencén belül sem lehetett gyakori, még kevésbé általános gyakorlat, ha Kóczián Géza és szerzőtársai⁴² külön kiemelik, hogy Somogy megyében, két horvátországi községben, Magyarbékáson, továbbá a Felső-Garam vidékén és Moldvában található meg a ház körüli kertekben. Saját tapasztalatom szerint szinte minden csángó faluban számon tartják azt a néhány, rendszerint több állatot tartó, jobb gazdaembert, akitől szükség esetén kérhetnek egy-egy szálát a kertjében lévő tályoggyökérből. Így aztán az állatgyógyításnak ez a fontos kelléke valóságos valutává vált, szükség esetén lehetett kérni, s különböző szolgáltatokat ezzel viszonzották. De azért Pusztinában úgy tartották, hogy „*nagyobb ereje van annak a vadnak, mint a kertinek.*”

Elsősorban a háziállatok megbetegedésekor használják. A szarvasmarhánál és a disznónál *deláknak* nevezik, amikor „*megcsemellik, vagy megfárad, megforró-sodik, vagy eszik a szénából egérfészkét*”. Ezt a betegséget a csángók nem szokták konkrétan megnevezni, inkább körülírják. Voltaképpen az állat levertségét, rossz közérzetét jelenti, amit szemléletesen fogalmazott meg a pusztinai Lackó Anna: „*Ha delákot kapott a tehen, akkor nem ett, csak gondolkodott s fosott.*” Ennek a bajnak volt orvossága a Helleborus, vagyis az *eszponc*, ami gennyképző hatásával serkentette, erősítette a szervezet természetes védekezőképességét. A kezelés lényegét pusztinaiak a következőképpen mondták el: „*Olyan vékony gyökere van, s azt kiásták. Az a gyökeret meghántották, s megcsavarták egy kicsi kenderrel. A nyakába, vagy a tagjába húzzák. Felvágja a nyakán a bőrt, belészúr egy orsót, hogy kerekgyék hely, az*

³⁴ HALÁSZNÉ 1987. 11.

³⁵ BALOGH 1942. 16.

³⁶ DIÓSZEGI 1953. 38.

³⁷ CSÚRY 1930. 14.

³⁸ BENEDEK H. 1997. 170.

³⁹ HALÁSZNÉ 1981. 11.

⁴⁰ GAZDA – BENEDEK H. 1997. 272.

⁴¹ GUNDA 1988. 184.

⁴² KÓCZIÁN – SZABÓ – SZABÓ Gy. 1979. 141.

eszponcra rátekernek valami kenderfonalat, s annak a végét elhagyják künn, hogy tudják kihúzni. Mert azt nem tartják örökké benn, csak vagy három napot, mert eldagadódik erőst. S három napra, ha lássák, hogy megdagadott, kiveszik, s akkor mondják, hogy na, most kihúzta. S attól megjő, megered, s kifolyik. Miután kivette az eszponcot, akkor a marha ellegetni kezd, aztán mind jobban, jobban. De a dagadtságot hordozza a nyakán.” Az eszponccal való gyógyítást körülengi az a hiedelem, hogy ezzel minden betegséget meg lehet gyógyítani. A pusztinai Kaszáp Istvántól hallottam egy alkalommal: *„Ha lett lenne neked egy eszponcszál, tuggyad akármilyen baja légyn a marhának, amikor az eszponcot behúztad, még van ugorva.”* Számos történet szól arról is, hogy a már dögvóráson lévő állatot hogyan sikerült az eszponccal meghozni. A szarvasmarha eszponccal való gyógyítását ismerik és gyakorolják még Lujzikalagarban, valamint Klézsén, Largucán⁴³ Diószénban akkor is eszponcot húznak, ha a tehénnek ellés után nem akar elmenni a pokla, vagyis a méhlepénye. Lányikban a felfúvódott marhát megszúrscapolják, ha nem javul megverítik, s még eszponcot is húznak belé.⁴⁴ Amiből látható, hogy az eszponz húzást a delákon kívül a marha számos más betegsége gyógy módjának is tartották.

A beteg disznót is gyakran gyógyították eszponzzal. Már Csúry Bálint hírt adott róla, hogy *„ha fereg esik a disznóba, beléhuzzák a fülibe, rákötik a jószág sebére; ha pedig döglök a jószág, belekeverik az ételébe.”*⁴⁵ Magyarfaluban, ha a disznó szája széle kék volt a fülbe húzták az eszponcot, betekerték virágos kenderbe, terpentinbe mártották, bicskával megvágták a bőrt s egy hegyes fával behúzták. Az 1940-es években Egyházaskozárra került Dávid Illésné emlékezett rá, hogy Pokolpatakon, ha a disznó nem evett, eszponzot húztak a fülébe. *„Két-három eszponzot köt össze kenderrel, megöntözte petróleummal, s húzta be a fülibe.”*⁴⁶ Természetesen a Helleborus állatgyógyításra való alkalmazása sem köthető a moldvai magyar etnikumhoz, mert a románság körében is elterjedt a használata.⁴⁷

Általában úgy tudják, hogy az eszponcnak nevezett tályogyökeret csak állatok kezelésére használják, ember gyógyítására nem. Néhány adatunk azonban azt mutatja, hogy vannak kivételek. Ezzel ki tudom egészíteni a jeles szerzőhármának a Helleborus fajok népgyógyászati felhasználásról szóló tanulmányában megfogalmazott megállapítását, miszerint *„embergyógyításban való felhasználással csak a gyimesi csángók között találkoztunk”*.⁴⁸ Pusztinában a kiásott gyökeret megfőzték, s hajtástól – tehát hasmenésre – megszűrve adták, *„hogy a gyökeréből ne menjen semmi, mert az húzza össze a gyomrát”*. Hasonló szempontok alapján Csügesén az eszpendz-et pálinkába téve gyomorfájás ellen használták. Rongyába, vagy ribancba teszik a pálinkába, nehogy lenyeljenek belőle, mivel az ember belit kilikajsza.⁴⁹ Lányikban sérv ellen *„megtörjük az eszponcot az asztal szélén, bele kicsi pálinkába, s igya meg. Naponta iszik, mikor fáj.”*⁵⁰ Jugánban úgy tudják, de legalábbis

⁴³ HALÁSZNÉ 1981. 362. 364.

⁴⁴ DIÓSZEGI 1953. 44.

⁴⁵ CSÚRY 1930. 14.

⁴⁶ DIÓSZEGI 1953. 38.

⁴⁷ ANGHEL 2002. 145.

⁴⁸ KÓCZIÁN – SZABÓ – SZABÓ Gy. 1979. 144.

⁴⁹ BALOGH 1942. 17.

⁵⁰ DIÓSZEGI 1960. 107.

úgy hallották, hogy a *rákra* jó az eszponc gyökere. Pusztinából egész történet szól arról, hogyan használták a Helleborust a reuma gyógyítására. Így mondták el: „*Feleségem elment kapálni, s ő hallta az asszonyoktól, s a darabban, ahol kapáltunk, ő megkapott egy bokrot, mert bokorba termik, fehér virágja van. Vadeszponc, úgy hívják. Reumatisztul való. Feleségem neki fogott, s neki mind fájtak a solgyai,*⁵¹ *reumatisztul fájtak a lábai. Leszaggatta azokat a lapikat, s belé húzta, lehúzta a lábbeliit, tett olyan lapit belé, s aztán visszahúzta. Mikor este hazajött, akkor a sorkai félhólyagoztak, fél s akkor az a bőr lekoskalábodott, lehudott, leesett, s aztán ő sirt, hogy tutta aszt ő reá tenni, hogy megsántujjon. Aztán megsántult, de megjött, többet nem bántya. Ez attól van, a reömatisztul.*”⁵²

Végezetül visszakanyarodunk Gyimeshez, amiről Kócziánék azt írták, hogy csak ott használják az eszponc gyökeret embergyógyításra. Ugyanis ők írják azt, hogy egy gyimesközéploki ember komanyesti ismerésétől tanulta a következőket: „*meg kell mosni a gyökeret tisztára, s elszaggatni apróra, s üvegebe rakni, s pálinkával megtölteni az üveget, s két-három nap áztatni, s akkor lehet csak használni. Csak egy poharacskával. Gyomorra, gyomorfájásra.*”⁵³ Bár tudjuk, hogy Kománfalván magyarok és románok vegyesen élnek, esélye van annak, hogy az a gyimesi ember egy kománfalvitól, tehát moldvai katolikus csángótól tanulta a receptet.

Mezei macskagyökér (*Valeriana officinalis*)

Ezt a növényt egész Csángóföldön a románból kölcsönzött, talán ukrán eredetű⁵⁴ *odolean* szó legtöbbször magyar kicsinyítő képzővel ellátott alakjával nevezik meg. De mint általában az idegen szavak átvételekor, itt is igen sokféle alak és változat fordul elő. *Odoleján* Kicsipatakon; *odolejánka* Bogdánfalván; *odojánka* Bogdánfalván, Külsőrekecsinben; *odoléánka* Bogdánfalván, Külsőrekecsinben, valamint Pusztinában; *odoleánka*, *odojánka* Klézsén, Magyarfaluban; *odolejánka* Klézsén, Külsőrekecsinben, Lészpeden, Magyarfaluban, Pusztinában.

Nem közismert, kevés helyen található növény, de ez inkább a titokzatosságával függ össze, nagyobb a híre, mint a vele kapcsolatos ismeretek mennyisége. Sokan vannak, akik hallottak róla, de kevesen, akik látták, különösen pedig használták volna. Van, ahol az egyik asszony azt mondja: „csak odafenn van a havasokban”, a másik – tíz házzal arrébb – megmutatja a kertjében, az anyjától kapott tövet. Rendkívüli erejét jelzi, hogy nem is valóságos, hétköznapi betegségeket gyógyítanak vele, hanem afféle földöntúli, vagyis az idegrendszerben, a közérzetben, mentálisan jelentkező bajokat, mint „*ijedtség*”, „*nagyijedtség*”, „*lapulás*”, „*rosszféle betegség*”. De ezeket aztán, úgy hiszik, biztosan gyógyítja.

Nyáron szedik, Nagyboldogasszonykor szenteltetik is, és leginkább füstölődnek vele. Bogdánfalván így beszélnek róla: „*Ijedéstől való, lapulástól. Mëgpárolja a fejit, vagy mëgfüstölődik vele. Odoleánkát nyárba szëdi, mëgaszalja, pap mëgszënteli,*

⁵¹ csípő (şold, rom.)

⁵² HALÁSNÉ 1981. 12.

⁵³ KÓCZIÁN – SZABÓ – SZABÓ Gy. 1979. 144.

⁵⁴ DEX 1986.

„Jóregvel, harmatosan szedjed, ne szólj senkinek...”

mögálgya, aztán eltakaríttya, a mikor kell füstölődik még. Összetörök darabba, s letészi egy tábla. A tüzet reateszi, s füstöli.”⁵⁵ Feredőnek is használják, „ha fájnak a tagjai.” Klézsén egy asszony megitta, hogy „mennyen el a gyermeke, de majd elment ő.”

Veronika (Lecsepült-, Gamandor-, Kosborképű-)

(*Veronica ssp.*)

Csángó tájnevét – *lüdérclőtte burján* – Külsőrekecsinben azzal magyarázzák, hogy amikor a lidérc megtudta, hogy többé nincs hatalma ezen a földön, mert a burjánok megvédik az embereket, haragjában kilőtte a nyilát, s éppen ezt a növényt találta el, s annak az egyenes szára nem nőtt tovább, hanem V-betű forában kétfelé ágazott.

Kicsi gyermek *feresztővizébe* teszik, füstölnek vele, beteg gyermek feje alá helyezik. „Minden módú betegségtől jó.” Rossz betegség⁵⁶ ellen, „mikor szédül el, esik le a földre és rugdos”, megfüstölik a gyereket. „A rossz betegség okozója a lidérc.” Füstölés közben Külsőrekecsinben mondják: „rossz betegség mēnj el a pusztákra.”⁵⁷ Akárcsak az odaleánkát, ezeket a veronikaféléket is elsősorban közérzeti, szubjektív panaszok ellen használják, mint ijedtség, éjszakai rettegés, hidegrázás, álmatlanság, vagy a „rosszféle betegség”-nek nevezett epilepszia, továbbá fürdővíz készítéséhez, vagy füstölésre alkalmazzák.

Ez a két növény – a macskagyökér és a veronika – hatalmas gyógyító erejét a csángók szerint mi sem mutatja jobban, mint hogy a rosszak, a boszorkányok úgy beszélnek róluk maguk között, hogy „ha odalēanka s lüdérclőtte ne lett lenne, az egész vėlág a mienk lenne”, vagyis a rossz, a betegség uralkodhatna ez egész világon.

Réti legyezőfű

(*Filipendula ulmaria*)

Jelenlegi ismereteink szerint elsősorban a Tázló menti Pusztinában, Frumószában, továbbá Szalonckán és Kukujecen – tehát székely identitással rendelkező etnikai csoportnál – ismerik, továbbá az ugyancsak zömmel székelyes csángó népességű Magyarfaluból van néhány, a növény használatára vonatkozó adatunk, ami természetesen nem zárja ki a lehetőségét, hogy más helyeken is tudomásuk legyen róla. Az említett településeken *drágagyökérnek*, *gyertyagyökérfűnek*,⁵⁸ valamint román neve után *ulmusornak*, *urmusornak* nevezik. Elsősorban *sárigságtól*, vagyis sárgaság nevű betegség ellen használták, de úgy is mondják, hogy „mindentől jó”.

⁵⁵ HALÁSZNÉ 1981. 17.

⁵⁶ epilepszia

⁵⁷ HALÁSZNÉ 1981. 16.

⁵⁸ DIÓSZEGI 1963. 45.

A Tázló mentén úgy tudják, hogy a havasokból hozzák, de Pusztinában a Pojána nevű határrészen is található. *„Vót egy bábacska, hozta a havasokból a gyertyagyökerű fűjet, s azt vettük. Vótak olyan bábacsák, eljöttek a tarisznyacskával s a kapun csak néztek bé. Kiléptünk, s akkor mondta milyen gyükere van, s akkor vettünk: egy szita lisztvel, egy darab szalonnával. A gyükereket magyar emberek hozták Kuku-jécből. Ők közel vótak a havashoz, s gyütöttek többet.”*⁵⁹ A pusztinai Ruszka Katalin elmondása szerint *„hozogattak ide fentről, Frumósza felől, egy deákocska egy menyecskével. Egy ilyen kötéssel [maroknyi] tízezer le volt.”*⁶⁰ Ők kapnak a havasokban, tudják hol es van. *Eljő a templom elejibe, az emberek hírt kapnak, s megveszik. Ha nem kapsz hírt, egyhamar elfogy.”*

A csíksomlyói búcsúban, a Kis-Somlyó hegyén a leggyakrabban gyűjtött növények között ott van a gyertyagyökerű fű is. A pusztinaiak elmondása szerint *„Kimentünk ottan, Krisztusnak a hágóján, aztán meg láttuk az izét, egyfajta izék vótak, gyükerek, úgy mondtuk, hogy gyertya gyükerek, sárigságtól valók, értettétek-e? S akkor itten belétördeltük abba az üvegbe, abba a szenteltvízbe, amelyeket hoztunk Somlyóról. Hoztuk azt a gyükereket, beletördeltük, s azt ittuk meg, úgy, hogy egy kicsit megéledett, na egy kicsit megsárgította a levét, akkor vettünk egy pohárt, csináltunk viaszból pohárt, s meggyógyultunk münk es.”*⁶¹

Régebben elsősorban a máj betegségeitől támadt sárigság – sárgaság – különféle változatait gyógyították vele. Diószegi Vilmos a 20. század derekán Baranya megyébe települt pusztinai csángóktól jegyezte fel a növény használatának hagyományos módját. Eszerint a *„gyertyagyökerű fűből – arasz hosszú és sárga – szednek kilenc igét. Három szál egy ige. Literes üveg pálinkába teszik, ledugják, kilenc napig hagyják. A szilvapálinka sárga lesz tőle. Csináltak ilyen szép tiszta méhviaszból pohárt és abból kellett inni. Háromcor naponta, étel előtt. Félliter pálinkát megiszik, megjő a sárgaságtól.”*⁶² Az 1940-es években Egyházaskozárra települt magyarfalusiaktól Diószegi Vilmos azt jegyezte volt fel, hogy *„vót az a réz két gologányos,”*⁶³ azt a pohár fenekibe belé kellett ragasztani, s arról itták, 6-8 napig, naponta háromszor.

Néhány emberöltővel ezelőtt, amikor még teljességében ismerték ennek a nagyerejű burjánnak a hatását, nagyobb gondot fordítottak természetes erejének mágikus eszközökkel történő erősítésére. Imádkoztak hozzá, ételt vittek neki, áldozatot mutattak be, valósággal emberszámba vették. Pusztinában 2007-ben még emlékeztek arra, hogy *„Régen a bábák úgy ásták ki, hogy kenyert vittek, vagy málét, és sót, rátették a gyökerire, s imádkoztak. Elmondták a Miatyánkot, az Üdvözlégyet, egy töre. De azt nem ásták ki, hanem ástak mást.”* Volt, aki úgy mondta el: *„Az öregek, mikor mentek ki Pojánába, három urmusor bokornak a tövit megásták, s tettek sót rea. Elmondtak egy Miatyánkot, egy Üdvözlégy Máriát, s takarták vissza esént. Azt a három bokrot nem ásták ki, tettek a tövire sót, mielőtt a többit ásták volna. S aztán ásták ki Szentgyörgy előtt az urmusort, tették pálinkába s itták meg.”*

⁵⁹ NYISZTOR 1992. 7.

⁶⁰ 2007 tavaszán

⁶¹ GAZDA E. – BENEDEK H. 1997. 271.

⁶² DIÓSZEGI 1963. 105.

⁶³ gologan – tíz bani értékű régi rézpénz, magyarra garasként fordíthatnánk.

Mostanra azonban már megkopott a hagyományos népi tudás, s eluralkodott a ‘mindenre jó’ szemlélet. „Sárigságtól, kancsertől,⁶⁴ gyomrodtól, mindenre használ – mondják. – Beléteszik borcsba,⁶⁵ vagy borba, vízbe es jó, ebbe a háromfélébe használják. Kinek milyen betegsége van, mert a sárigság nem egyféle.” Kontárként való alkalmazása még bajt is okozhat, ha valaki a „minden”-be a reumát is beleérti, s a szűkségesnél hosszabban alkalmazza a „pakolást”. Pusztinán hallottam: „Ha reateszed a reumatisztól, mind sebet csinál. Az anyatársam megreszelte, reatette a nyaka csigájára, s elhatta ott estétől reggelig, s reggelre seb lett egészen. Nem úgy teszik! Leányom reatette – kaszáltunk Fábiánban. Megvágta késsel, mert nem volt mivel megreszeljük, s erőt fájt a vejem keze a kaszálástól. Megrakta s lefeküdt, el is aludt vele. Megálltam mellette egy ösvertet,⁶⁶ s kész. Levettük, egy kicsi verességet csinált, de meghozta a kezét. Nem hójagoztatta ki.”

***

Ezeket a nagyerejű burjánokat még most, mágikus nimbuszuk halványodó folyamatában is övezi bizonyos tisztelet. Igaz, hogy ez sok esetben már darabokra tört, de ezek a darabok sokszor más és más növényre szállva, azok hírét és rangját emelik. Nem úgy gyűjtik, nem úgy használják őket, mint sok más, úton-útfélen fellelhető, bármely kerítés tövében megkapható burjánt, hanem megadják a módját. S ha ma már nem is etetik őket, nem is imádkoznak hozzájuk föltétlenül, a közösségnek azon tudós hírben álló tagjai, akik ismerik a lelőhelyüket, akiken keresztül – közvetlenül vagy közvetve – biztosabban hozzájuk lehet jutni mintha vaktában keresgetnék, ma is osztoznak abban a megkülönböztetett, természetfölöttinek kijáró tiszteletben, ami – szinte még a közelmúltban is – méltán övezte ezeket a nagyerejű gyógyító növényeket.

Irodalom

Anghel, EUTASIA

2002 Plante de leac întrebuintate în Moldova. In: Munteanu, V. (szerk.): *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei II*. Iași: Editura Junimea. 137–153.

BALOGH Ödön

1942 Néprajzi jegyzetek a csügési magyarokról. In: Szabó T. Attila (szerk.): *Erdélyi Tudományos Füzetek 136*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület. 1–38.

BENEDEK H. Erika

1997 Adalékok egy moldvai csángó falu népi növényismeretéhez. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5*. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 150–187.

⁶⁴ kancser rákbetegség (rom. cancer)

⁶⁵ borcs forrázott korpálé, savanyító

⁶⁶ *sfert* negyed (rom.); itt: negyed óra

BOSNYÁK Sándor

- 1980 *A moldvai magyarok hitvilága*. Folklór Archívum 12. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport

CsÚRY Bálint

- 1930 Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról. In: György Lajos (szerk.): *Erdélyi tudományos füzetek* 27. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület

DEX

- 1988 *Dicționarul explicativ al Limbii române* (DEX). București: Editura Academiei Române

DIÓSZEGI Vilmos

- 1950 Vegyes néprajzi gyűjtés. Kézirat a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában EA 4646
- 1951 Hiedelem, gyógyítás. Kézirat a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában EA 3649
- 1953 Hiedelemvilág és népies gyógyászat. Kézirat a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában EA 4210
- 1960 Embergyógyítás a moldvai székelyeknél. *Néprajzi Közlemények* V. 3–4. 35–124.

GAZDA Enikő – BENEDEK H. Erika

- 1997 Pusztinaiak csíksomlyói búcsújárása 1993-ban. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve* 5. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 259–285.

GAZDA József

- 1980 *Így tudom, így mondom. A régi falu emlékezete*. Bukarest: Kriterion

GUNDA Béla

- 1988 A természetes növénytakaró és az ember. In: Bodó Sándor – Petercsák Tivadar (szerk.): *Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve XXIV*. Eger: Dobó István Vármúzeum. 165–219.

HALÁSZNÉ ZELNIK Katalin

- 1981 Adatok a moldvai magyarok gyógynövény használatához. *Gyógyszerészet* 10. 361–367.

HALÁSZNÉ ZELNIK Katalin

- 1987 Moldvai csángó növénynevek. In: Hajdú Mihály (szerk.): *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok* 36. Budapest: ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, MTA Nyelvtudományi Intézete

IANCU Laura (Szerk.)

- 2002 *Johófiú Jankó. Magyarfalusi csángó népmesék és más beszédek*. Velence: Somhegyi Kft.

KÓCZIÁN Géza – SZABÓ István – SZABÓ László Gy.

- 1979 A Helleborus (hunyor) fajok népgyógyászati felhasználására vonatkozó adatok. *Comm. Hist. Artis Med. Suppl.* 1–12. 125–154.

KREBSZ János

- 2003 A szűgomba nyomában. *Moldvai Magyarság* 8. Csíkszereda. 16–17.

MELIUSZ JUHÁSZ Péter

1979 *Herbárium az fáknak, füveknek nevekről... 1578.* SZABÓ Attila (szerk.)
Bukarest: Krierion Könyvkiadó

NYISZTOR Tinka

1992 *Gyógynövény gyűjtés három moldvai faluban.* Kézirat

PÁLFALVI Pál

1997 *A pusztinai temető növényvilágáról.* In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 5.* Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság. 122–149.

VIRT István

2001 *Elszakasztottad a testemtől én lelkemet. Moldvai és baranyai csángók halottas szokásai és hiedelmei.* Kriza Könyvek 8. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság

ZSIGMOND Győző

2005 *Szívgomba a magyar népi gyógyításban.* In: *Növények a folklórban – Plante în folclor.* Bukarest: Magyar Köztársaság Kulturális Intézete. 219–230.

HALÁSZ, PÉTER

“GATHER IT EARLY IN THE MORNING WHILE THE DEW IS ON IT, AND SPEAK TO NO ONE...” BELIEFS HELPING THE NATURAL POWER OF MEDICINAL PLANTS AMONG THE CSÁNGÓ HUNGARIANS

Gathering wild plants and other products of forest and field is still widely practised among Hungarians living in Moldavia. *Medicinal plants* are the most commonly collected; they are known and used in almost all Csángó families. The four pillars of the action of medicinal plants can be summed up as follows: (1) the plant's *natural healing action* and knowledge of it; (2) the *disinfectant action* of boiling the water used for infusions which means that the sick person does not drink more or less infected well water; (3) washing in *warmed water* in the case of baths, or the actual effect of *bathing, rubbing, massaging*; (4) the *belief* in the healing power that is reinforced with various magical actions, such as *blessing*, and the procedures observed in gathering the plants: gathering *in silence, at the full moon or the new moon*, making infusions from *seven or nine* different kinds of plants, etc. The traditional knowledge of the Moldavian Csángós also includes a few plants to which they attribute special power. These are used not in everyday practice but for the treatment of mental illness and psychological problems. Care is taken to gain the goodwill of the supernatural forces right from the time they are gathered and often anthropomorphic features strengthen their action. An air of mystery is added by the names such plants are given and great emphasis is placed on performing various magical acts to strengthen the natural power of the plant.

1-2. kép Virágvasárnapi pimposzenteltetés a templom előtt – Pusztina 1997

3. kép Füstölés céljából szentelt burján – Csíkfalva, 1998

4. kép Nagyboldogasszony napján szentelt virágokkal – Külsőrekecsin, 1971